

panonskim krajevima pod turskom vlašću. Uočljiva je sposobnost seljaštva da nakon prisilnog otkupa namirnica još uvijek nudi vojsci viškove svojih proizvoda po tekućim cijenama. Isto tako se pokazuje kako prijelaz s izvanrednih dažbina u naravi na novčani ekvivalent u čitavom carstvu počinje upravo u to vrijeme i ne znači toliko "urušavanje sustava" koliko racionalan potez kojim se imalo osigurati armiji sredstva da kupuje hranu u pograničnim krajevima gdje su vođene operacije te se nije moglo računati na uredno korištenje zaliha uskladištenih u tvrđavama. S druge strane doznajemo niz pojedinosti koje produbljuju sud o stvarnoj snazi osmanskih armija u usporedbi s protivničkim, habsburškim vojskama, te prednostima i manama jednih i drugih. Tako su Turci bili u prednosti u pogledu dobro, štoviše izvanredno ustrojene mreže "etapa". No protivnik je pak tehnički nadmoćnije rješavao bitni problem isplate trupa putem naloga povjerenicima u gradovima blizu ratišta. Osmanlije su pak morali organizirati čitave konvoje golemih količina kovanica natovarenih na tegleće životinje i s jakom pratnjom, preko cijelog Balkana i Ugarske.

Intenzivno proučavanje rata 1593-1606. navelo je pisca da (s pravom) relativizira i uvriježeno shvaćanje o "egzogenim" uzrocima opadanja Carstva u to vrijeme ("španjolsko srebro"). Implicitno se nameće zaključak, da je državnu zgradu, inače dokazano sposobnu za prilagodbe i preustroj, u to vrijeme prije svega ostaloga uzdrimala prenapregnutost njenih kapaciteta.

Posebna je vrijednost djela u autoričinoj smjelosti da se upusti u analizu mase uvjetno rečeno sitnih detalja jedne vrlo "hermetičke" literature poput računskih knjiga armije na pohodu sa svim njihovim šiframa i kodovima, posebnom terminologijom, nejasnoćama, zamkama i prazninama. Isto tako valja istaknuti veliki trud uložen u analizu sastava turske vojske, njenih preobrazbi i funkcioniranja u ovom kritičnom vremenu. U nas inače vlada običaj da se povodimo za shemama skrojenim na temelju ne odviše produbljena preuzimanja "idealnog modela" u starijih, pa i zastarjelih pisaca, koji su imali pred očima bilo "klasične" osmanske spise o vojnom uređenju, bilo izvještaje zapadnih putnika i poslanika, opterećene normativnošću i subjektivnim redukcionizmom. Koliko je stvarnost bila bogatija, neka posvjedoči iskrena ispovijed prvorazrednoga poznavaoa:

"Teško je jasno razložiti problematiku janičarskog reda, jer je to jedno more". (Anonim, Qavānīn-i Yeniçeriyān, Istanbul 1606; Süleymaniye, Esad Efendi 2068. Usp. Finkel, 73.).

Nenad Moačanin

IVO BANAC: GRBOVI - BILJEZI IDENTITETA

Hrvatska grboslovna/heraldička literatura unatoč bogatstva izvora i grade sasvim je minimalna. Ne samo da se ne istražuje nego i njena kapitalna djela kao grbovnici-zbornici Valvasora, Ljudevita Gaja, Labaša i

još nekih grboslovaca leže u rukopisu u knjižničarskim i arhivskim depoiima. Pojedina djela iako objavljena još krajem prošlog stoljeća npr. Ivana Bojničića nikada nisu bila prevedena na hrvatski jezik premda su temelj za sagledavanje ove pomoćne povijesne znanosti. Također je gotovo potpuno neistražen grboslovni fond Arhiva Hrvatske u Zagrebu, gdje je pohranjeno više od 260 plemićkih povelja s grbovima. Veliko i značajno hrvatsko grboslovno blago nalazi se i u arhivima Zadra, Rijeke, Splita, Dubrovnika i drugih mjesta.

Zbog takvog, moglo bi se reći maćehinskog odnosa, koji dijelom proizlazi i iz općih društvenih odnosa prema grboslovlju, svaka iole vrijedna knjiga o grboslovlju dobro se prihvaća. To je imala i knjiga "Grbovi - biljezi identiteta" iznad čijeg naslova je ime i prezime Ivo Banac, inače profesor na američkom sveučilištu Yale. Objavio ju je Grafički zavod Hrvatske u Zagrebu 1991., u tiraži od 10.000 primjeraka. A tiskana je u reprezentativnoj grafičkoj tehnici i slikama/grbovima u boji.

Knjiga sadrži: predgovor, napisao ga je književnik Slobodan Prosperov Novak, "Biljezi identiteta"- heraldika i nacionalne ideologije kod Južnih Slavena, esej Ive Banca na dvadeset stranica, reprint djela "Stemmatographiae" Pavla Rittera Vitezovića iz 1702. godine iznad čijeg naslova je otiskano Ivo Banac, zatim je tekst "Grbopis Ilirika" Pavla Rittera Vitezovića, pa slijedi "Grbovnik obitelji Korjenić-Neorić" također pod imenom Ivo Banac, dok je na kraju knjige kraći esej Josipa Kolanovića, danas ravnatelja Arhiva Hrvatske u Zagrebu.

U predgovoru Slobodan Prosperov Novak, koji je uz Branka Matana i urednik knjige, iznosi svoj literarni pristup grbovima. Tvrdi po ugledu na novokomponiranu teoriju "Novog doba": "Grbovi iz ove knjige mjesta su goleme usisne moći. Oni su prvorazredna povijesna mjesta. Njihov hinc et nunc bremenit je prijednim putevima pojedinaca i zajednica, njihove boje i njihovo znakovlje ožiljci su tih puteva i tih povijesti, simbolični su prikaz svjetla i tame na tim putevima. Hrvatski grb u smjenjivanju svojih polja, u ritmu njihova kontrastiranja iskazuje arhetipske naslage narodne povijesti. Stoga je već Pavao Ritter-Vitezović prije 300 godina s pravom primjetio kako smjenjivanje crvene i bijele boje u tom grbu priziva nestalnost hrvatske sudbine, kako su hrvatska grbovna polja bojište po kojem bog Mars baca kocku rata, te kako je crvenilo tih polja u stvari zbir rana na hrvatskom tijelu. O tim ranama svjedoče i granice današnje Republike Hrvatske. O tim ranama svjedoči smisao i oblik današnjeg njenog grba."

Književno lijepo prezentirano. Ali povijest hrvatskog grba ne sastoji se samo u takvom razmatranju. U grboslovlju svijeta ima bar stotinu grbova istih kao hrvatski grb: engleskih plemića i čak nekoliko papa. I grb je vjerojatno, iako se ne može pouzdano dokazati, dar pape prilikom krunisanja hrvatskog kralja Dmitra Zvonimira.

Prosperov Novak zatim nastavlja također u literarnom stilu: "Knjiga što je držite u ruci nije ipak samo knjiga o hrvatskim grbovima. Takvu knjigu moguće je zamisliti, ali je njena cjelovitost još znatnija ako se hrvatskim grbovima ne dokine njihov povijesni kontekst. Hrvati naime neće biti manje Hrvati ukoliko dio svojih biljega pronađu u tuđem

dvorištu. Hrvatski grbovnici su znameniti i po tome što u svoje dvorište nikada nisu unosili tuđe znakovlje. Što su radili drugi i što danas rade, to neka je njihov problem. Ovo je dakle knjiga identiteta u prostoru novije hrvatske povijesti. U tom prostoru javljali su se i neki drugi identiteti, u tom prostoru suživot raznih identiteta znači i suživot njihovih biljega. Knjiga što ju sada držite u ruci, dva drevna hrvatska grbovnika što ih donosi i studija profesora Ive Banca, nosi stotine svjedočanstava o zajedničkom življenju na povijesnom hrvatskom tlu." Naime, treba imati u vidu iako je hrvatsko grboslovlje staro sedam-osam stoljeća da su grbovnice (povelje s grbom) Hrvati dobijali od vladara koji nisu bili njihove narodnosti. Ali obavezno ih je potvrđivao hrvatski sabor.

U eseju Ive Banca: Biljezi identiteta - heraldika i nacionalne ideologije kod Južnih Slavena, poslije nespretnog uvoda u kojem spominje "od Adamovog rebra stvorena žena (Post 1,21-22). Kristovo je uskrsnuće kruna hebrejskih apokalipsa. Pavlovi iskupljeni Solunjani ne spavaju kao drugi, već su budni i trijezni (1 Sol 5,6). Ove su arhetipske preokupacije, slikovito izražene u toliko prepoznatljivim opozicijama svjetla i tmine, mraka i zore, sna i buđenja, smrti i uskrsnuća, poslužile kao gotov obrazac i južnoslavenskim preporoditeljima. Štaviše, sakralna je retorika imala isto tako posebnu političku zadaću i mnogo prije preporoda. Mavro Orbin zapisao je već 1601. godine da su sjajni poduhvati slavenske nacije 'pokriveni najgušćom maglom, gotovo zakopani u vječnoj noći zaborava'. Bilo je to 203 godine prije Dositejevog poziva 'Vostani Srbije! vostani carice', 211 godina prije nego je Vodnikova Ilirija pozdravila Napoleona, 'O vitez dobrótni, Kaj ti me budiš!', i 272 godine prije 'Budilnika' Hriste Boteva." Dakle, bez osvrta na narodne simbole grbove/biljege/cimere koji su se počeli javljati među južnoslavenskim narodima. Grboslovna znanost utvrdila je dapače da je doba prvog grboslovlja/heraldike počelo u XI. stoljeću i kako je komunikacijski proizvod križarskih ratova. Da su tada u Europi, uključujući i prostor Balkana, vojnici svoje oružje, posebno štitove obilježavali simbolima/grbovima. Prije pomenutog razdoblja simbola/grbova nije bilo. Nema sumnje da su im u Kini, Indiji, Egiptu i drugdje prethodila razna znamenja i amajlice (npr. križ), ali to nisu grbovi i ne mogu se tretirati kao grbovi. Osim toga treba istaknuti da su i prije pojave diskutabilnog djela Mavra Orbina "Kraljevstvo Slavena" (II regno degli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni) i pojave Ohmučevićeva grbovnog zbornika u izvedbi Korjenić-Neorić na našem prostoru egzistirali grbovi. Upečatljiv dokaz su kameni spomenici i kovani novci. Tako je na novcima zvanim hrvatski frizikatici koje je kovao herceg Andrija II, između 1196. i 1204. godine iskovan prvi znani hrvatski grb (zvijezda s polumjesecom), a takav grb su kasnije na novcima zvanim bagatini imali i Dubrovčani.

Pisati o hrvatskoj i slavenskoj heraldici bez navođenja ovih osnovnih znanstvenih saznanja, pa makar se povezivalo i s nacionalnom ideologijom kod Južnih Slavena nije uputno, znanstveno točno.

Dobro je što je u knjizi reproducirana "Stemmatographiae" Pavla Rittera Vitezovića. To je njezino prvo izvorno objavljivanje gotovo poslije 300 godina zanemarujući uglavnom plagijat Hristofora Žefarovića iz sredine XVIII. stoljeća. Jer bez obzira na Vitezovićeve propuste i pogreške, to je osnovno

grboslovno djelo hrvatske literature uopće. I reproduciranje grbovnika Korjenić-Neorić nastalog u Dubrovniku oko 1595. godine kolosalan je prinos poznavanju hrvatskog grboslovlja. Iako to nije prvo prezentiranje ovog značajnog djela, njegovo prezentiranje u boji nakon višestoljetnog pohranjivanja u raznim bibliotekama i trezorima, za hrvatski narod i njegovu kulturu ima značajnu važnost. Samo uz grbove trebalo je dati i osnovne podatke o samim grbovima, posebno kada su u pitanju obiteljski grbovi. Nedostaje im tumač.

Tekst Josipa Kolanovića o teoretskom tumačenju grbova napisan je s puno erudicije i pruža solidna objašnjenja za grboslovne elemente.

Marijan Grakalić

BORIS PRISTER, "ODLIKOVANJA ZBIRKE DR. VELJKA MALINARA", I. dio, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb 1991.

Povijesni muzej Hrvatske svojedobno je pokrenuo seriju "Katalozi muzejskih zbirki". Taj hvalevrijedan pothvat rezultirao je cijelim nizom veoma sadržajnih publikacija, od kojih 24. po redu, pod uredništvom Jasne Tomičić, donosi rad Borisa Pristera: "Odlikovanja zbirke dr. Veljka Malinara", I. dio (Zagreb 1991, str. 87). Katalog je vrlo lijepo ureden, tiskan je na izuzetno kvalitetnom papiru, s nizom fotografija koje su sve donesene u boji, a govori o zbirci dr. Veljka Malinara (1913-1990), suca u mirovini, najvećega kolekcionara odlikovanja u Hrvatskoj, pa i u jugoslavenskim zemljama. Faleristika je i inače rijetko zastupljena pomoćna povijesna znanost u interesima znanstvenika, pa je tim vrednija aktivnost dr. Malinara na skupljanju ordena, medalja, spomenica i diploma, a još pohvalnija želja da se njegova ogromna kolekcija trajno sačuva. Tako je došlo i do darovnih i drugih obveza koje su međusobno sklopili dr. V. Malinar, Povijesni muzej Hrvatske i tadašnji USIZ kulture grada Zagreba. Sada se zbirka nalazi u Povijesnom muzeju Hrvatske i sadrži 2.561 primjerak. Objavljivanje prvoga kataloga jedna je od ugovornih obveza, a slijedit će još dva kataloga. Priredit će se i izložba, a dio materijala naći će svoje mjesto i u stalnom muzejskom postavu. O svemu tome ukratko je u uvodu dala podatke urednica (i direktorica) Muzeja prof. Jasna Tomičić. Sâm autor B. Prister dao je "Uvod" u kojem se podrobnije govori o donatoru i donaciji, te najavljuje - osim ovoga kataloga odlikovanja Habsburške Monarhije, objavljivanje još i sljedećih cjelina: odlikovanja kneževina i kraljevina Crne Gore i Srbije, te Kraljevine SHS odnosno Jugoslavije, odlikovanja Nezavisne Države Hrvatske i odlikovanja u NOB, DFJ, FNRJ i SFRJ.

S obzirom na to da ih je najviše habsburške provenijencije, a ujedno su i najstarije na hrvatskim i susjednim područjima, autor je najprije njih obradio i objavio - ukupno 461 primjerak. Razvrstani su u ove grupe: Orden zlatnoga runa, spomen-medalja carice Marije Terezije iz 1740., vojni orden iste vladarice, kraljevski ugarski Orden Sv. Stjepana, Medalja za hrabrost,